

УДК 172:304.4:321.7

О. Гук

ЛІБЕРАЛЬНА ЕТИКА ТА ЕТИКА КОМУНІТАРИЗМУ ЯК ПІДГРУНТЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВРЯДУВАННЯ

Розглянуто специфіку демократичного врядування, що базується на концепції *good governance*. Обґрунтовано, що моральні основи культури європейського доброго врядування закладено класиками лібералізму та комунітаризму. Проаналізовано ключові ідеї таких відомих представників західної політичної філософії, як Дж. С. Міль, І. Берлін, А. Етціоні.

Ключові слова: демократія, демократичне врядування, добре врядування, етика лібералізму, етика комунітаризму, свобода, здорове суспільство.

Демократія в сучасну епоху сама собою є важливою й загально визнаною цінністю. Адже це такий спосіб здійснення влади, коли влада обмежена законом, коли існує простір свободи для самореалізації вільної особистості, утворення широкої мережі вільних стосунків громадян, через посередництво яких вони реалізують свої намагання, досягають своїх цілей. Демократія на сьогодні – одне з найбільш широкочживаних і, водночас багатозначних понять як теорії, так і практики державного управління, на його розуміння впливають світоглядні та політичні вподобання дослідників. Розуміння демократії залежить від епохи і країни, від історичної традиції і культури народу, від теоретико-методологічного підґрунтя та аналітичного інструментарію дослідників.

На окрему увагу заслуговує в цьому контексті дослідження специфіки демократичного врядування – нового стилю державного управління, який базується на концепції “доброго врядування” (*good governance*) і зорієнтований на досягнення належного, ефективного управління через залучення структур громадянського суспільства, налагодження інформаційно-комунікативної взаємодії з соціумом і надання йому якісних послуг.

Для визначення теоретико-методологічних засад зазначеної концепції доцільно, насамперед, з’ясувати відмінність між поняттями “управління” та “урядування”, які по суті є синонімами, хоч кожне з них має свої відтінки значень та вживається у певних контекстах. Так, термін “управління”, як влучно зауважує професор А. Колодій, здебільшого ми використовуємо при характеристиці соціуму як цілого, коли йдеться про його впорядкування, регулювання, спонукання до розвитку в бажаному напрямі та в певних заданих параметрах (фактично ж йдеться про соціальне управління у його найширшому значенні), а водночас його вживають для характеристики управлінської діяльності у її вузькому значенні: управління як адміністрування [1].

Серед сучасних західних дослідників проблем демократії загалом та концепції “*good governance*” доцільно відзначити канадського вченого, автора моделі сучасної ліберальної представницької демократії Дж. Перліна, відомого західного політолога, автора концепції вертикальної демократії Дж. Сарторі, відомого британського політолога Д. Герда, автора книги “Моделі демократії”; визнаним авторитетом у сучасній західній науці про врядування вважається також Б. Гай Пітерс. Однак проблема демократичного

врядування в сучасній управлінській науці ще не достатньо детально досліджена і викликає низку дискусій, зокрема у середовищі науковців із державного управління.

Поняття “управління” в англійській мові традиційно перекладається поняттям “*government*” (це іменник, яким позначається управління і як інституція, і як процес). Однак останнім часом на Заході більш популярним стає термін – “*governance*”, яким позначається управління тільки як процес, до того ж, переважно у його горизонтальному мережевому вимірі. Власне цей термін і став основою концепції “*good governance*” (дослівно “доброго врядування”).

Нове значення терміна “врядування” (“*governance*”), хоч і з’явилося в широкому вжитку недавно, має глибокі історичні корені. У Франції воно вживалося ще у XIII ст. В українській мові це поняття також не нове, проте дещо призабуте, оскільки в радянський період було витіснене словом “правління” – аналогом російського “*правление*”. Українською мовою “урядувати” – значить “чинити ряд”, тобто впорядковувати, організовувати й досягати поставлених цілей. Уряд, урядовець, урядник – поняття дуже важливі для українського суспільного життя та свідомості.

Урядування здійснюється на різних рівнях суспільної системи шляхом визначення напрямку розвитку, прийняття і впровадження загальнозначущих для певного рівня рішень, які на національному рівні завжди є політичними. На пострадянських теренах за цим напрямом діяльності – врядування як вироблення та прийняття рішень – закріпився термін “державна політика”, тоді як у більшості країн зі стійкою й тривалою демократичною традицією використовується поняття “публічна”, тобто “суспільна політика”. Таким чином, цілком логічно, що в органах публічної влади регіонального та місцевого рівнів доцільно впроваджувати елементи доброго (демократичного) врядування.

Ефективне впровадження концепції демократичного врядування, як підтверджує досвід розвинутих європейських країн, насамперед передбачає якісні зміни на рівні суспільної свідомості, правової, політичної, моральної культури. Ці зміни є неможливими без формування і впровадження цілої системи демократичних цінностей, серед яких ключовими є: громадянськість, свобода і відповідальність, справедливість, рівність перед законом, гідність людської особистості. Громадянськість і громадянство становлять ядро демократії. Сила суспільства і його міць складаються саме з освічених і організованих громадян, які шанують силу спільного існування, спільного рішення і відповідної дії. Саме тому ми поставили собі за ціль у статті порівняти основні положення ліберальної етики та етики комунітаризму, які, з одного боку, виступають як цілком протилежні позиції, а з іншого – доповнюють одна одну і в такій діалектично суперечливій єдності реально закладають підґрунтя сучасної моральної культури демократичного врядування.

Європейська культура демократичного врядування має свою історію становлення. Її ідеологічні основи, починаючи з кінця XVIII ст. закладали концептуальні підходи, що базувалися на принципах лібералізму та згодом ліберальної демократії. Визначальною ідеєю лібералізму і демократії не тільки суттєво відрізнялись, але й часто суперечили одні одним. Для лібералів основою суспільства є людина, яка володіє власністю, прагне її захистити, і для якої не може бути гострим вибір між виживанням і збереженням своїх громадянських прав. Малюся на увазі, що тільки власники формують громадянське суспільство, беруть участь у суспільному договорі і дають уряду згоду на те, щоб він правив. І навпаки, демократія означає процес формування влади на основі більшості всього народу. З точки зору лібералів, диктатура немайнових верств була загрозою для

приватної власності і гарантії свободи особистості. З точки зору демократів, позбавлення незаможних верств виборчого права і можливості представляти свої інтереси в законотворчому процесі було формою закріпачення.

Класиком ліберальної етики, без сумніву, виступає відомий англійський філософ Дж. Мілль, який чітко сформулював ліберальне трактування взаємовідношення особистості та суспільства. Він був прихильником ідей утилітаризму, роблячи акцент на прагматичному підході, практичному прагненні до загального блага і підвищенні якості життя. Однак, на думку мислителя, принцип досягнення особистого щастя може бути реалізований тільки тоді, коли він органічно пов'язаний із ідеєю узгодження загальносуспільних інтересів. При цьому вищим проявом моралі є ідеальна шляхетність, що виражається у праці заради щастя інших, у сумлінному служінні суспільству. Цінність або моральність будь-якого людського вчинку вимірюється, згідно з вченням Дж. Мілля, тим, наскільки він веде до “найбільшої суми щастя для найбільшої кількості людей” і збереження суспільного організму [2].

Основу політичної філософії дослідника становлять питання шляхів забезпечення блага індивіда та блага всього суспільства, ролі і меж влади держави, об'єму сфери автономії особистості. Він звинувачував сучасні йому політичні інституції у тому, що вони пригноблюють вільний розвиток індивіда, і ставив у центр своєї соціальної філософії поняття свободи і прогресу. Мілль вважав, що свобода є постійним джерелом прогресу, оскільки завдяки їй може бути стільки незалежних центрів прогресу, скільки й особистостей. Свобода у нього – це, насамперед, свобода особистості індивіда. Особливу увагу він звертав на свободу висловлювання, логічно доводячи, що для прогресивного розвитку суспільства необхідна боротьба думок, а отже, корисними є не тільки правильні, але й хибні думки. Істина, на думку Дж. Мілля, безконечна і багатогранна, різні її грані доповнюють одна одну. Він глибоко вірив у природність і необхідність плюралізму думок і політичних позицій: “Наскільки, доки людство не набуло досконалості, корисне існування різних форм життєвого досвіду; і так само слід припускати й вільні межі варіації характеру, доки це не призводить до завдання шкоди іншим, ... бажано, щоб індивід міг стверджувати себе вільно...” [3].

Індивідуальна свобода, у трактуванні мислителя, означає абсолютну незалежність людини у сфері тих дій, які безпосередньо торкаються тільки її самої; вона означає, що людина може бути в межах цієї сфери сама собі господарем і діяти на власний розсуд. Як аспекти індивідуальної свободи він виділяє: свободу думки і переконання, виражені зовні; свободу діяти спільно з іншими людьми; свободу вибору і досягнення життєвих цілей та самостійне влаштування власного життя. Усі ці та пов'язані з ними свободи, на думку мислителя, є конче потрібними для розвитку і самореалізації індивіда і водночас вони є надійною охороною від посягання на автономію індивіда. З цього приводу Дж. Мілль зазначав: “Сфера індивідуальної свободи – це те, що безпосередньо стосується самого індивіда... Не є вільним те суспільство, якою б не була його форма правління, в якому індивід не має свободи думки і слова, свободи жити, як хоче, свободи асоціацій”. Свобода індивіда, приватної особи є первинною стосовно політичних структур та їхнього функціонування. Це ставить державу у залежність від волі і вміння людей створювати і налагоджувати нормальне людське співжиття. Але “врешті-решт держава завжди буває не краща і не гірша, ніж індивіди, які її складають” [4]. Головна умова існування достойної держави – самовдосконалення народу, високі якості людей, членів того суспільства, для якого призначена ця держава.

Таким чином у центрі філософії Дж. Мілля є категорія свободи, яка є ключовим поняттям класичної ліберальної етики. У контексті дослідження теоретико-методологічних засад культури демократичного врядування проблематика індивідуальної свободи окремої людської особистості є, без сумніву, надзвичайно важливою. Підтвердженням цього є дослідження проблеми свободи відомим представником сучасної ліберальної політичної філософії І. Берліном. Мислитель виділяє, зокрема, два значення поняття свобода – негативне і позитивне. “Негативне” трактування свободи характерне для класиків англійської політичної філософії: “людина вільна настільки, наскільки жодна інша людина чи група людей не перешкоджає її діям” [5]. Політичною свободою в тому сенсі є та область, в рамках якої людина може діяти, не зазнаючи втручань з боку інших. Однак ці філософи прекрасно розуміли, що людські цілі і дії самі по собі ніколи не будуть у гармонійних відносинах. Вони ставили вище за свободу такі цінності, як справедливість, щастя, культуру, безпеку чи різні види рівності, а тому були готові обмежувати свободу заради цих цінностей чи навіть заради неї самої. Тому вони визнавали, що область вільних дій людей повинна бути обмежена законом. Адже якщо індивідуальна свобода є для людей вищою метою, то недопустимо одним людям позбавляти свободи інших людей, а тим більше – користуватися свободою за рахунок інших. Рівність свободи; вимога не ставитися до інших так, як би не хотів, щоб вони ставилися до тебе; виконання обов’язку перед тими, завдяки кому стали можливі твоя свобода, процвітання і виховання; справедливість в найбільш простому і універсальному значенні – такі основи ліберальної моралі, зазначає І. Берлін.

“Позитивне” ж значення слова “свобода”, на його думку, впливає з бажання індивіда бути господарем свого власного життя: “Я хочу, щоб моє життя і рішення, які я приймаю, залежали від мене, а не від впливу якихось зовнішніх сил. Я хочу бути суб’єктом, а не об’єктом; я хочу, щоб мною рухали мої власні мотиви і свідомо поставлені цілі, а не причини, які впливають на мене зовні. Я хочу сам собою керувати, хочу сприймати себе мислячою, активною, вольовою істотою, яка несе відповідальність за зроблений вибір. Я відчуваю себе вільним тою мірою, в якій усвідомлюю, що я такий” [6].

Після цього твердження, мислитель детально аналізує, що означає метафора “володіння собою”. Ситуація, коли людина є сама собі господарем, протиставляється ситуації залежності або ж своєрідного рабства, але рабства духовного. У процесі визволення себе від цієї рабської покірності природі людина відкриває в собі, з одного боку, якість вище Я, а з іншого – щось таке, що підкоряється цьому Я. Це головне Я може ототожнюватися з розумом, “вищою природою” людини, з її ідеальним Я, з її найкращим Я. Потім це Я протиставляється ірраціональним прагненням, неконтрольованим бажанням, “низькій” природі людини тощо. Ідеальне Я починає сприйматися як дещо ширше, ніж сам індивід, як деяке соціальне “ціле” – плем’я, раса, нація, держава чи все людство. Потім ця істота ототожнюється з “істинним” Я, і вона, нав’язуючи єдину колективну волю своїм непокірним членам, досягає власної свободи, яка, таким чином, виявляється і “вищою” свободою її членів. Таким чином, ми вважаємо можливим і цілком виправданим примушувати людей прямувати до якоїсь цілі (наприклад, суспільного блага, процвітання тощо), до якої вони б прагнули самі, але не роблять цього через власну сліпоту, нерозуміння чи порочність. Завдяки цьому нам легше вважати, що ми примушуємо інших людей заради них самих, заради їх власних інтересів. Потім ми заявляємо, що краще від них знаємо їхні істинні потреби. Зайнявши таку

позицію можна ігнорувати реальні бажання людей і співтовариств, можна залякувати, ущемляти, змушувати їх в ім'я чи від імені їхнього "істинного" Я, будучи твердо переконаним, що якою не була б істинна ціль людини (щастя, мудрість, виконання обов'язку, справедливе суспільство, самореалізація), вона тотожна її свободі – вільному вибору його "істинного" Я, яке часто може відсуватися на другий план, а то й взагалі не проявлятися.

Отже, І. Берлін порушує надзвичайно актуальну проблему для нинішнього суспільства, одну із центральних проблем етики демократичного врядування. Як досягти такого стану у суспільстві, щоб почуття свободи залишилося правдивою цінністю для кожного члена цього суспільства, і щоб при цьому суспільне життя не перетворилося у хаос.

На сьогодні лібералізм залишається однією із провідних ідеологій у світі. Концепції особистої свободи, почуття власної гідності, свободи слова, загальних прав людини, релігійної терпимості, недоторканості особистого життя, приватної власності, вільного ринку, рівності, правової держави, прозорості та відкритості врядування, обмежень на державну владу, верховної влади народу, самовизначення нації, розумної державної політики – стали найбільш розповсюдженими.

Однак саме такі задекларовані лібералами цінності передбачають в основі суспільного пізнання плюралізм різноманітних підходів, тому поява альтернативних варіантів є певним чином цілком закономірним явищем. Розглянемо детальніше комунітаризм як найпоширенішу на сьогодні ідеологічну течію Західної Європи.

А вже наприкінці ХХ ст. у європейській політичній філософії сформувалася ціла школа під назвою комунітаризм, що виступає як альтернатива ідеям лібералізму. Власне відкритий дискурс між цими основними соціально-політичними течіями дасть нам можливість краще збагнути сутність демократичного врядування як особливого європейського світогляду.

У політичній філософії 80 – 90-х рр. ХХ ст. сформувалася ціла школа суспільно-політичної думки під назвою комунітаризм. Головне своє завдання комунітаристи вбачали у розробці теоретичних основ глибинної критики сучасного суспільства.

Спочатку комунітаристська критика була спрямована проти філософських основ сучасного лібералізму, а потім переросла у відносно самостійну течію сучасної соціальної філософії, етики, філософської культурології. Серед комунітаристів найвідомішими є: канадський філософ Ч. Тейлор ("Людська діяльність і мова", "Філософія наук про людину"), американські філософи А. Макінтайр ("Після чесноти"), М. Уолцер ("Сфери справедливості"). Основним поштовхом до дискусії між лібералами і комунітаристами стала книга ще одного відомого американського філософа М. Сендела "Лібералізм і межі справедливості" [7].

Комунітаристи критикували лібералів за неадекватну концепцію особистості, за надмірний індивідуалізм і атомізм стосовно вирішення проблеми взаємовідносин між людиною і суспільством, за незадовільну концепцію цінностей, у якій можна виявити риси суб'єктивізму, скептицизму і універсалізму. Та концепція особистості, яку пропонують ліберали, у підсумку ігнорує включення людини в різноманітні суспільні практики та неминучість виконання нею різноманітних соціальних ролей. Цілі і цінності, які соціальні за своєю суттю, постають у них як предмет вибору індивіда. Насправді ж вони визначають ідентичність особистості в тому сенсі, що людина не може сприймати себе окремо і незалежно від них. Таким чином, ліберальному уявленню про людину як

вільну і раціонально діючу істоту, комунітаристи протиставляють ідею соціальної обумовленості особистості, її діяльності, її прав, свобод, ідей і принципів.

Ліберальна концепція особистості, на їхню думку, неминуче повертається асоціальним індивідуалізмом, для якого суспільство є лише “результат домовленості” між індивідами, цілі якої заздалегідь встановлені саме індивідами. Прагнучи захистити і підтримати ідею гідності і автономії окремої людини, лібералізм применшує роль співтовариства і асоціації.

Ще одна лінія в комунітаристській критиці – це аргументи проти ліберального розуміння суті цінностей. Комунітаристи звинуватили лібералів в утвердженні суб’єктивістської концепції цінностей. Уникнути суб’єктивізму, на їхню думку, можна тільки усвідомивши вагомість соціуму – у всій багатоманітності його соціальних практик і зв’язків – як джерела та гаранта об’єктивності цінностей.

Демократичній особистості не притаманні ні стабільна соціальна ідентифікація, ні стійкі моральні принципи, ні тривалі політичні ідеали. Вона готова бути ким завгодно, виконувати будь-яку соціальну роль, голосувати за будь-якого кандидата в політичні структури держави, сповідувати будь-яку релігію, погоджуватися з будь-якою концепцією. Функціонування пам’яті в тоталітарних і демократичних суспільствах в принципі однакове. Головною характеристикою сучасного суспільства стало забуття. Гонка інформації та інтелектуальні моди заміняють обговорення принципів моральних, політичних і світоглядних проблем. Всі оцінки, символи, релігійні і світоглядні системи у сучасному суспільстві нерациональні, чисто суб’єктивні. З одного боку, люди прагнуть зберегти самостійність і суверенність, вважаючи, що це певні цінності. З іншого боку, люди переслідують власні інтереси. Така поведінка є можливою лише в рамках маніпулятивних відносин. Поняття ринку, бюрократії, а також пов’язані з ними концепції громадянського суспільства і держави втратили свій теоретичний зміст і перетворилися в елемент маніпуляцій.

Серед теоретиків комунітаризму особливе місце займає філософ і соціолог А. Етціоні, якого вважають основним теоретиком концепції комунітарного суспільства. Найбільшої популярності йому принесла книга “Нове золоте правило: співтовариство і моральність в демократичному суспільстві”. У центрі уваги автора – проблема перегляду моральних норм в умовах сучасного розвинутого індустріального суспільства і формування нової моральної парадигми, яка відповідає вищому ступеню соціального прогресу. Основна його ідея полягає у розвитку відомого морального імперативу: “стався до іншого так, як хочеш, щоб до тебе ставились”. А. Етціоні наголошує, що повага кожної людини до неписаних моральних принципів суспільства є важливою передумовою вільного розвитку особистості у цьому суспільстві. Відповідно він пропонує дещо оновлене формулювання золотого правила моралі: “Поважай і підтримуй моральний порядок у суспільстві, якщо хочеш, щоб суспільство поважало тебе і підтримувало твою незалежність” [8].

Протягом століть велися суперечки про те, що таке “здорове суспільство”, але в останні десятиліття ХХ ст. вони помітно посилились. Ці суперечки, на думку мислителя, зводяться до того, яку з категорій визнають за більшу цінність: свободу чи порядок. Їх твердження зводяться або до того, що свобода найбільш гарантована в умовах соціального порядку, або до того, що порядок в суспільстві панує тільки тоді, коли в ньому існує максимальна свобода. Етціоні ж натомість пропонує деяку “комунітарну парадигму” (communitarian paradigm), відповідно до якої здоровим доцільно вважати таке

суспільством, якому притаманні як соціальні чесноти, так і права особистості. Справедливе суспільство потребує рівноваги між порядком та незалежністю.

Будь-яке суспільство, незалежно від своїх цінностей (чи навіть за їх відсутності) повинно підтримувати певний мінімум соціального порядку, інакше воно не виживе. А невід’ємною рисою будь-якого соціального порядку є вимога, яка висувається до всіх громадян, присвячувати певний час, засоби, енергію і сили для досягнення певних спільних цілей. Здорове суспільство вимагає створення і підтримання такого соціального порядку, який приймався б всіма людьми як легітимний і визнавався таким не тільки на момент його створення (як вважають прихильники необмежених свобод, які ставлять понад усе суспільний договір). Нове золоте правило вимагає, щоб розрив між індивідуальними перевагами і соціальними обов’язками скорочувався внаслідок розширення сфери моральної відповідальності людей; йдеться не про ті обов’язки, які нав’язуються насильно, а про відповідальність, яка сприймається людським обов’язком, бо людина вважає, що вона покладена на неї цілком справедливо.

Тоталітарне суспільство, наголошує А. Етціоні, базується на примусі, прагнучи регулювати практично всі аспекти поведінки людини; авторитарне суспільство діє аналогічним чином, лише сфера регулювання людських вчинків є значно меншою. Ліберальне суспільство, в якому міра соціального порядку значно менше обмежена, і яке покладається на ринкові механізми навіть в галузі громадських служб, здебільшого використовує прагматичні методи. У здоровому комунітарному суспільстві порядок загалом забезпечується за рахунок нормативних засобів (освіта, керівництво, консенсус, провідні ролі моделі і, насамперед, суспільна моральність). У цьому сенсі соціальним порядком здорового суспільства є порядок моральний. Соціальний порядок може ґрунтуватися на нормативних моральних принципах тільки в тому випадку, якщо більшість громадян суспільства поділяють прийняті в ньому основні цінності; до того ж вони у ці цінності мають вірити, а не просто підкорятися їм з примусу. Цей необхідний порядок може сформувати тільки громадянське суспільство, яке останнім часом, як слушно зауважує дослідник, стало певною мірою самоціллю. Він наголошує, що поняття “громадянського ладу” (civilis order) переважно використовується для позначення людей, які дотримуються цивілізованих стосунків. При цьому передбачається, що у такому суспільстві мають бути наявні інститути, що виконують роль посередників між його членами і державою. У комунітарній парадигмі здорового суспільства дуже важливо дотримуватися рівноваги між індивідуальною свободою особистості, яка сама по собі вже є цінністю, і морально-соціальними цінностями. Адже абсолютно вільних людей у суспільстві бути не може. Людина соціальна за своєю суттю і постійно перебуває під впливом культурних, соціальних та моральних факторів, не кажучи вже про вплив з боку інших людей.

Окремо А. Етціоні опонує І. Берліну стосовно його визначень негативної і позитивної свободи. Незалежну особистість, в якій має потребу сучасне справедливе суспільство, не можна звести до індивідуальної чесноти людини, що цінує свободу і поводить так, що має можливість нею користуватися. Йдеться про невід’ємну властивість суспільства, структура якого забезпечує як індивіду, так і групі загалом можливість та легітимність вирішення ним конкретних цінностей, потреб і переваг.

Здорове суспільство не віддає перевагу суспільному благу перед індивідуальним чи навпаки; воно підтримує соціетарні формації, які забезпечують всебічну збалансованість цих амбіполярних соціальних цінностей. Така структура, своєю чергою,

вимагає: 1) опори насамперед на освіту, керівництво, переконання, віру і моральний діалог, а не закон як засіб забезпечення цінностей; 2) визначення основних цінностей, які необхідно розвивати, до того ж йдеться про комплекс основних цінностей; 3) відсутність всепроникаючої ідеології чи якоїсь релігії, яка б залишала мало місця для незалежної особистості.

Ліберальні мислителі, звичайно, не залишили без уваги критику комунітаристів. У дискусії, що розгорнулася, було висловлено чимало цінних ідей і думок про сутність людської особистості, про місце індивіда у суспільстві, про об'єктивності цінностей та про методології їх обґрунтування, про ідею блага та багато інших проблем. Ця дискусія не завершилась перемогою якоїсь однієї сторони; її важливість полягає насамперед у тому, що вона знову помістила в фокус сучасної західної філософії таку важливу проблему, як взаємовідносини індивіда і суспільства та актуальність морально-етичних норм у цих взаємовідносинах.

Отже, можна зробити такі висновки:

1. Декларуючи повагу до демократичних цінностей, ми стверджуємо необхідність впровадження у систему суспільних відносин елементів демократичного врядування, що базується на сучасній концепції *good governance* і передбачає формування ефективного та зрілого громадянського суспільства.

2. Як підтверджує досвід розвинутих демократичних європейських держав, ефективне впровадження концепції демократичного врядування передбачає, насамперед, якісні зміни на рівні суспільної свідомості, правової, політичної, моральної культури.

3. Надзвичайно важливої ваги у сучасній науці державного управління набирає дослідження специфіки культури демократичного врядування, основою якої є ідеї як ліберальної етики, так і етики комунітаризму.

4. Центральною категорією ліберальної етики, як класичної, так і сучасної, є поняття індивідуальної свободи особистості та поваги до людської гідності. Підтвердженням цього є праці таких відомих мислителів, як Дж. Мілль та І. Берліна, які були проаналізовані нами вище.

5. Однак, беручи до уваги важливість формування у суспільній свідомості не тільки глибокої поваги до окремої людської особистості, а й пріоритет загального блага, без чого неможливо побудувати громадянське суспільство, надзвичайно цінним джерелом постають дослідження сучасних комунітаристів, зокрема А. Етціоні та його "нове золоте правило". Комунітарна парадигма апелює до формування здорового людського суспільства, що базується на демократичних цінностях.

6. Проблема співіснування індивідуального і загального належить до вічних філософських проблем, і дискусія між лібералами та комунітаристами знову поставила її у центрі сучасних досліджень. Відкритий дискурс з цього приводу без сумніву закладає основи суспільства вільних особистостей, які готові відкрито обговорювати перспективи власного розвитку, аналізувати помилки, здобувати позитивний досвід, нести відповідальність за прийняті рішення. Саме такі риси і є найважливішими при закладенні основ демократичного врядування.

Література

1. Колодій А. Поняття і концепції демократичного врядування як напряму політичних та управлінських досліджень / А. Колодій // Демократичне врядування в контексті глобальних викликів та кризових ситуацій [Текст] : матер. наук.-практ. конф. за міжнар. уч. (3 квітня 2009 р.) : пленар. засід. — Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2009. — С. 14.

2. Милль Дж. С. О Свободе / Дж. С. Милль // Антология мировой либеральной мысли (I половины XX века) [Текст] / пер. с англ. А. Н. Неведомского. — М. : Прогресс-Традиция, 2000. — С. 288—392.
3. Миль Дж. С. Індивідуальна свобода і межі суверенності індивіда / Дж. С. Міль // Лібералізм [Текст] : антологія / упоряд. О. Проценко, В. Лісовий. — 2-ге вид. — К. : ВД “Простір”; “Смолоскіп”, 2009. — С. 158.
4. Там само. — С. 158.
5. Берлин И. Две концепции свободы [Электронный ресурс] / И. Берлин. — Режим доступа : <http://kant.narod.ru/berlin.htm>.
6. Там же.
7. Философия и этика коммунитаризма [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://historic.ru/books/item/f00/s00/z0000022/st120.shtml>.
8. Этциони А. Новое золотое правило. Сообщество и нравственность в демократическом обществе [Электронный ресурс] / А. Этциони. — Режим доступа : http://iirmp.narod.ru/books/inozemcev/page_1309.html.

О. Нук

LIBERAL ETHICS AND COMMUNITARIANISM ETHICS AS THE BASIS OF EUROPEAN CULTURE OF DEMOCRATIC GOVERNANCE

Specific character of democratic governance that is based on the concept of good governance is considered. It is proved that the moral foundations of European culture of good governance were set by classics of liberalism and communitarianism. The key ideas of prominent representatives of Western political philosophy, as J.S Mill, I. Berlin, A. Ettsioni are analyzed.

Key words: democracy, democratic governance, good governance, ethics of liberalism, communitarian ethics, freedom, healthy society.